

DARIUSZ ILNICKI

UNIwersytet Wrocławski

PRZEMIANY W STRUKTURACH DEMOGRAFICZNYCH W MIEJSCOWOŚCIACH STREFY PODMIEJSKIEJ WROCŁAWIA PRZYKŁAD MIRKÓW I BIELANY WROCŁAWSKIE

ZARYS TREŚCI. Badania stref podmiejskich, w większości przypadków, prowadzone są na poziomie miast i gmin. Niniejsze opracowanie prezentuje część wyników badań ankietowych przeprowadzonych w obrębie wybranych, charakterystycznych dla strefy podmiejskiej Wrocławia miejscowości. Są nimi Mirków oraz Bielany Wrocławskie bezpośrednio przylegające do granic miasta. Analizą objęto wybrane zagadnienia demograficzne oraz gospodarcze. Wydaje się, że w przypadku obszarów bezpośredniego kontaktu strefy podmiejskiej z miastem proces przejmowania „miejskości” można zaczynać uznawać za zakończony. Obszary te powoli stają się elementem organizmu miejskiego. Jednak w dalszym ciągu nie zatraciły jeszcze autonomicznego charakteru.

SŁOWA KLUCZE: strefa podmiejska, suburbanizacja, aglomeracja, kapitał ludzki.

WPROWADZENIE

Procesy społeczno-gospodarcze charakteryzują się ciągłością zmian, stałą ewolucją elementów, które je tworzą. Jednak wydaje się, że składają się one z „pewnych” określonych cykli – po domknięciu się jednego, następuje kolejny, jednak rozpoczynając się z jakościowo wyższego poziomu. Jakkolwiek widoczne jest to dla większości przypadków, to dla niektórych obszarów i procesów obserwowane w krótkich relatywnie przedziałach czasu. Wydaje się, że szczególnym przypadkiem jest strefa podmiejska, a w jej obrębie zjawisko urbanizacji we wszystkich swych aspektach. Dotyczy to szczególnie suburbanizacji rozumianej jako zjawisko oddziaływania, a w konsekwencji inwazji miasta na ob-

szary wiejskie bezpośrednio z miastem sąsiadujące. Pierwsze zmiany pojawiają się w płaszczyźnie ekonomicznej, społecznej, następnie demograficznej, aby mogły one zostać zamknięte przekształceniami o charakterze przestrzennym. Przestrzenny aspekt urbanizacji przejawiający się głównie we wzroście intensywności zabudowy „...syntetyzuje całokształt przemian obszaru...” (Zagożdżon, 1978, s. 6). Innymi słowy pierwsze pojawiają się funkcje o nierolniczym charakterze, powodując dostosowanie się do nich struktury pracujących, a zwykle ze znacznym opóźnieniem zmienia się przestrzenna forma zagospodarowania osiedli (Golachowski, 1965). Oczywiście zmiany we wszystkich aspektach urbanizacji zachodzą równolegle, jednak dochodzi do przesunięć punktu ciężkości natężenia tychże zjawisk.

Proces przekształceń stref podmiejskich dużych miast, zmian zachodzących w ich obrębie, datować można na lata 60. ubiegłego wieku. Jednak wyraźne przekształcenia w ich obrębie zaczęły zachodzić w latach 70. W początkowym okresie dochodziło do kształtowania się dwuzawodowości wśród ludności strefy podmiejskiej, występowania wahadłowych dojazdów do pracy, zmiany stylu życia, zachowań prokreacyjnych oraz modelu rodziny. Natomiast w mniejszym stopniu widoczne były zmiany w zagospodarowaniu – przestrzennym aspekcie urbanizacji. Zasadnicze zmiany w jakościowym wyrazie przekształceń zaczęły zachodzić na początku lat 80., aby nabrać intensywności w latach 90. (Ilnicki, 1996). W ten bardzo ogólny sposób można zarysować zjawisko cykliczności zmian dla aglomeracji wrocławskiej. Po praktycznie całkowitym zaniku dwuzawodowości, wynikającej głównie z zatrącenia przez osiedla podmiejskie funkcji rolniczej, w znacznym stopniu dokonanej wymianie mieszkańców, a w konsekwencji migracji ludności z miasta do miejscowości podmiejskich, w wyniku kształtowania się tendencji deglomeracyjnych (*Sytuacja demograficzna Polski*, 2000) zaczął kształtować się „nowy” ilościowo i jakościowo demograficzny oraz gospodarczy obraz miejscowości podmiejskich.

Reasumując, rozważania nad przekształceniami wybranych elementów struktur demograficznych dla wybranych miejscowości strefy podmiejskiej Wrocławia, można oprzeć na dwóch przesłankach, a mianowicie:

- braku od 14 lat kolejnego narodowego spisu powszechnego oraz
 - wystąpienia zasadniczych zmian w płaszczyźnie politycznej, ekonomicznej i społecznej, bezpośrednio po ostatnim spisie.
- ☉ Warto się zastanowić nad zmianami niektórych elementów wchodzących w skład płaszczyzny ekonomicznej i społecznej, a to dlatego, że zmiany, szczególnie w ostatniej z nich widoczne są po najdłuższym czasie. W sposób szczególny zdaje się to dotyczyć zmian struktur demograficznych zarówno w płaszczyźnie ilościowej, jak i jakościowej.

Nie bez znaczenia jest równocześnie charakter obszaru, na którym zjawiska te zachodzą. Wydaje się, że symptomatycznym obszarem jest strefa podmiejska dużego miasta.

CEL, ŹRÓDŁA DANYCH, HIPOTEZY BADAWCZE

Głównym celem jest prześledzenie zmian w obrębie wybranych elementów struktur demograficznych oraz „gospodarczego charakteru” charakterystycznych dla strefy podmiejskiej Wrocławia miejscowości. W przypadku niniejszego opracowania będą nimi Mirków oraz Bielany Wrocławskie.

Podstawowy materiał liczbowy pochodzi z badań ankietowych przeprowadzonych w lipcu 2001 r. w wyżej wymienionych miejscowościach. Materiał porównawczy stanowią dane z tabulogramów Narodowego Spisu Powszechnego (NSP) z 1988 r.

Narzędzie przeprowadzenia badań stanowiły dwie ankiety, a mianowicie kartoteka instytucji oraz kartoteka gospodarstwa domowego. W przypadku kartoteki instytucji najistotniejsze dla analizy były pytania o: rodzaj prowadzonej działalności (przynależność do sekcji EKD), rok powstania instytucji oraz strukturę pracujących według płci i wykształcenia. W przypadku kartoteki gospodarstwa domowego koncentrowano się na: składzie rodzinnym i wielkościowym gospodarstw domowych, płci i wieku mieszkańców, głównej przyczynie oraz okresie napływu do badanych miejscowości, miejscu pracy, poziomie wykształcenia, a także głównych przyczynach satysfakcji bądź jej braku z obecnego miejsca zamieszkania.

Analiza będzie koncentrować się wokół zagadnień dotyczących:

- struktury ludności według płci i wieku,
- pochodzenia terytorialnego,
- przyczyn oraz roku (okresu) napływu ludności,
- poziomu wykształcenia ludności oraz
- gospodarczego charakteru badanych miejscowości.

Poza rejestracją zmian celowe wydaje się sformułowanie pytania: czy miejscowości te, podobnie jak przed wojną, przekształcają się w miejsca koncentracji różnych, ale zwykle górnych warstw społecznych? (Miszewska, 2000)

KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA BADANYCH MIEJSCOWOŚCI

Mirków jest miejscowością dwuczłonową, oddaloną od centrum Wrocławia o 12 kilometrów, zlokalizowaną w gminie Długołęka. Starszą jej część stanowi średniowieczna ulicówka, młodszą zaś osiedle, którego początki sięgają czasów wojny. Osiedle to zaplanowano z myślą o robotnikach wielkich zakładów zbrojeniowych zlokalizowanych na osiedlu Psie Pole. Obie części Mirkowa rozdziela droga wylotowa z Wrocławia oraz linia kolejowa biegnąca do Warszawy przez Oleśnicę. Ożywienie rozwoju, na początku jedynie poprzez pryzmat ruchu budowlanego, zaczęło się w latach siedemdziesiątych. Poza trasą wylotową w ob-

rębie Mirkowa na obrzeżu osiedla biegnie droga wewnętrzna, która jest miejscem lokalizacji różnych firm nie związanych bezpośrednio z Mirkowem, jak: salony samochodowe, stacje benzynowe, supermarkety, które dostarczają mieszkańcom miejsc pracy. Mirków jest przykładem osiedla podmiejskiego, którego rozwój trwa już sześćdziesiąt lat, a w ostatnim czasie powoduje zmianę jego charakteru z osiedla jednorodzinne w willowe (Miszewska, 2000).

Bielany Wrocławskie położone są na terenie gminy Kobierzyce, na południe od Wrocławia w pobliżu tak zwanego Węzła Bielańskiego (skrzyżowania autostrady A-4 z trasami wylotowymi z Wrocławia do Kłodzka i Jeleniej Góry). Bielany Wrocławskie to stara średniowieczna wieś. Obecnie jest tworem powstałym ze zrośnięcia się dwóch różnych morfologicznie jednostek, a mianowicie wspomnianej wsi ulicowej oraz położonego na południe od niej folwarku Błędzów. Atrakcyjność Bielan Wrocławskich wynika z ich stosunkowo niedużej odległości od centrum (8 km), dobremu połączeniu komunikacyjnemu oraz usytuowaniu w pobliżu komunikacyjnego węzła bielańskiego z licznymi powstałymi w ostatnim dziesięcioleciu zakładami wytwórczymi i supermarketami. O atrakcyjności Bielan Wrocławskich świadczy także najwyższa cena działek ze wszystkich otaczających Wrocław miejscowości, a mieszcząca się w przedziale 120–160 zł za m² (Mirków 40–80 zł za m²) (Miszewska, 2000).

CHARAKTERYSTYKA WYBRANYCH ELEMENTÓW DEMOGRAFICZNYCH I GOSPODARCZYCH

1. ELEMENTY DEMOGRAFICZNE

Wbrew obiegowym opiniom o wzroście potencjału demograficznego stref podmiejskich, bardziej słuszne wydaje się stwierdzenie o daleko zaawansowanych w ich obrębie zmianach jakościowych niż ilościowych.

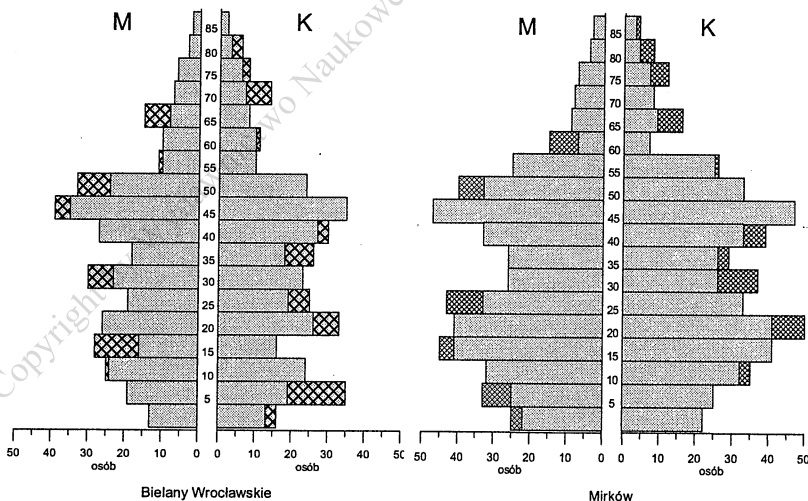
W 1988 roku badane miejscowości zamieszkiwało łącznie blisko 3,3 tys. mieszkańców, z czego na Bielany Wrocławskie przypadało blisko 2 tys. Obecnie obie miejscowości zamieszkuje zbliżona liczba mieszkańców, kształtująca się przeciętnie na poziomie 1,2 tys. osób.

Charakterystycznym zjawiskiem jest utrzymująca się od 1988 r. równowaga płci, obecnie przekształcająca się w wyraźnie zauważalną przewagę kobiet nad mężczyznami, współczynnik feminizacji ma wartość 104. Jest to być może symptom wyraźnie krystalizującej się miejskości tychże miejscowości. Dodatkowo potwierdzeniem wcześniejszego przypuszczenia jest struktura pokoleniowa gospodarstw domowych, w obu przypadkach niemal identyczna. W 80% są to gospodarstwa domowe jednopokoleniowe (jednorodzinne). Niewiele ponad 16% to rodziny dwupokoleniowe. Natomiast jedynie 4% stanowią gospodarstwa trzyrodzinne. Brak wielopokoleniowości gospodarstw domowych automatycznie znaj-

duje odzwierciedlenie w strukturze gospodarstw domowych ze względu na liczbę osób. Gospodarstwa trzy- i czteroosobowe łącznie stanowią 1/2 wszystkich gospodarstw domowych. Składają się one głównie z rodzin z jednym bądź dwójkiem dzieci, rzadziej z „dziadkami”. Następne w kolejności co do znaczenia w strukturze znajdują się gospodarstwa dwuosobowe – rodziny bez dzieci. Gospodarstwa domowe o co najwyżej 4 osobach, stanowią przeciętnie 80% wszystkich gospodarstw. Jednak należy zaznaczyć, że w przypadku Mirkowa przewaga gospodarstw co najmniej pięcioosobowych jest wyraźnie większa, gdyż stanowią one 30% w stosunku do 1/4 w przypadku Bielany Wrocławskich.

Już tych kilka spostrzeżeń zdaje się wyraźnie wskazywać na bardziej miejski niż wiejski charakter analizowanych miejscowości, ze wskazaniem na Bielany Wrocławskie jako te, które znajdują się dalej w procesie tych przekształceń.

W tym miejscu warto się zastanowić nad wymową wyciąganych wniosków. W wyniku badań ankietowych udało się dotrzeć, w przypadku obu miejscowości, do ponad połowy zamieszkującej je ludności. W Mirkowie badaniem objęto 63%, a w Bielanach Wrocławskich niewiele ponad 55% wszystkich mieszkańców. Stwierdzić należy, że skłonność do udzielania odpowiedzi przez mieszkańców była bardzo niska. Charakterystyczna jest ona dla mieszkańców miast, a nie obszarów wiejskich, na których udaje się przeankietować blisko 90% wszystkich mieszkańców. Taka „próba” może stawiać pod znakiem zapytania formułowane uogólnienia. Jednak nim przejdziemy do odpowiedzi na to pytanie, zatrzymajmy się na chwilę nad piramidą wieku (rys. 1).

Rys. 1. Struktura ludności według wieku i płci w badanych miejscowościach

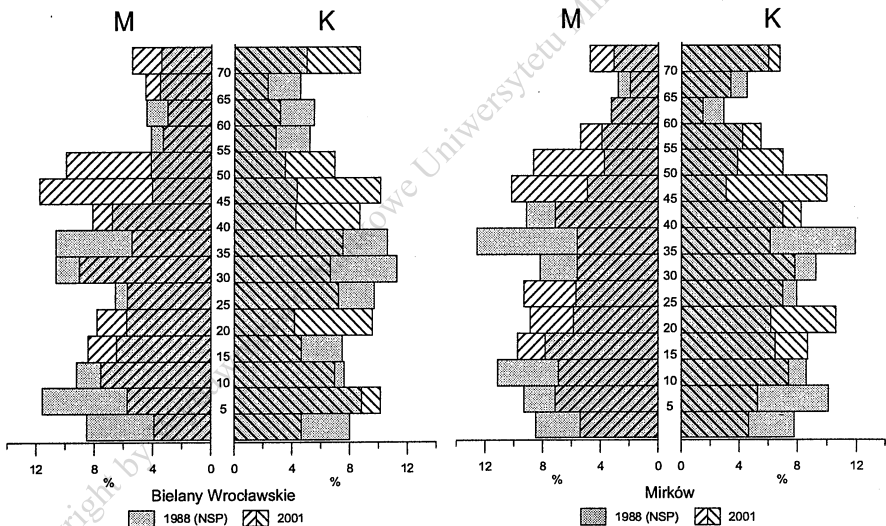
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań terenowych lipiec 2001.

Fig. 1. The structure of the population of the investigated places according to the categories of age and sex

Source: Study based on the local survey, July 2001.

Struktury ludności według płci i wieku w przypadku obu miejscowości są do siebie bardzo zbliżone. Słabo, ale jest widoczna, wcześniej sygnalizowana nadwyżka kobiet nad mężczyznami, szczególnie w grupie powyżej 65 lat. Piramidy obrazują typ „społeczeństwa” stagnacyjnego z rysującą się tendencją do kształtowania się regresyjnego modelu społeczności badanych miejscowości. O takim procesie wydaje się, że można mówić już w przypadku Bielán Wrocławskich. Kształt i charakter piramidy dla Mirkowa natomiast zdają się potwierdzać wcześniejsze uogólnienia dotyczące wielkości i składu gospodarstw domowych. W miejscowości tej mamy do czynienia z wyraźną grupą osób urodzonych w okresie powojennym (45–60 lat) oraz grupą ich dzieci (15–25 lat). Kształt tych piramid nie jest charakterystyczny dla wiejskich jednostek osadniczych. Są to raczej kształtujące się społeczeństwa miejskie.

Powracając do wcześniej postawionego pytania o reprezentatywność wyników i formułowanych wniosków, na podstawie ankietowanej grupy ludności, wydaje się, że odpowiedzi na nie udzieli porównanie obecnej struktury ludności według wieku z zarejestrowaną w 1988 roku w ramach przeprowadzonego Narodowego Spisu Powszechnego (rys. 2).

Rys. 2. Porównanie struktur ludności według wieku i płci w badanych miejscowościach w latach 1988–2001

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań terenowych lipiec 2001 oraz NSP 1988.

Fig. 2. The comparison of the structures of population according to the categories of age and sex in the investigated urban areas in years 1988–2001

Source: Study based on local survey conducted in July 2001 and the National Census of 1988.

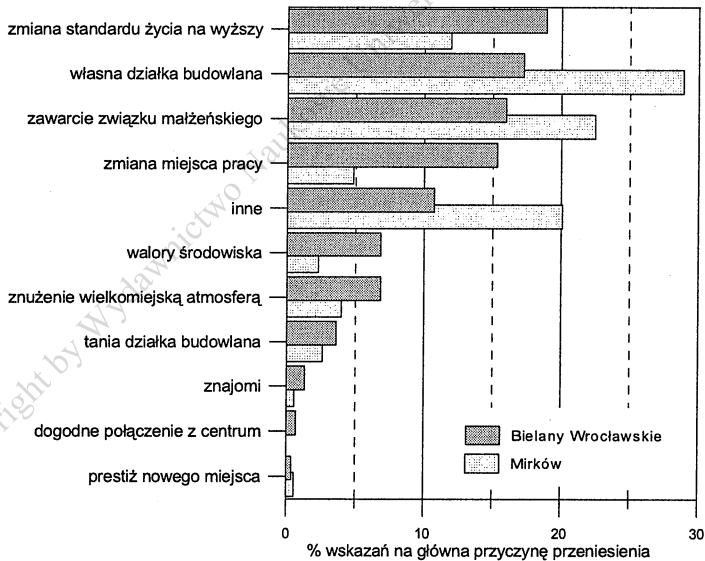
Jak można zauważyć, tak w jednym, jak i drugim przypadku mamy do czynienia z bardzo wyraźnym, jeśli nie idealnym, pokrywaniem się struktur wieku

i płci. Oczywiście widoczne jest przesunięcie roczników o 15 lat. W tej sytuacji uzasadnione wydaje się przypuszczenie, że formułowane wnioski wiele wyjaśniają, a jeśli są obarczone, to niewielkim błędem. Innymi słowy po 14 latach mamy do czynienia z identyczną reprezentacją roczników społeczeństw, w obrębie których w głównej mierze dokonują się przekształcenia jakościowe, pomimo wyraźnego spadku liczby ludności. Spadek liczby ludności ogółem można by traktować też jako przyczynek do szybciej postępujących zmian jakościowych.

Analizując zagadnienia demograficzne warto na chwilę zatrzymać się nad terytorialnym pochodzeniem, okresem i główną przyczyną zamieszkania w badanych miejscowościach.

Wydaje się, że zarówno o ludności Mirkowa, jak i Bielany Wrocławskich można powiedzieć, iż w zasadniczej swej części jest to społeczeństwo urodzone po drugiej wojnie światowej i nie mające „nic wspólnego” z przemieszczeniami ludności spowodowanymi zakończeniem działań wojennych. Innymi słowy można powiedzieć, że napływ oraz decyzje o osiedleniu się w tych miejscowościach zdeterminowane zostały przez inne czynniki.

Za decydujące przyczyny należy uznać: zmianę standardu życia na wyższy, częściowo związane z tym posiadanie własnej działki budowlanej oraz wypływające z powyższych zawieranie nowych związków małżeńskich (rys. 3).

Rys. 3. Struktura wskazań na główną przyczynę zmiany miejsca zamieszkania mieszkańców badanych miejscowości

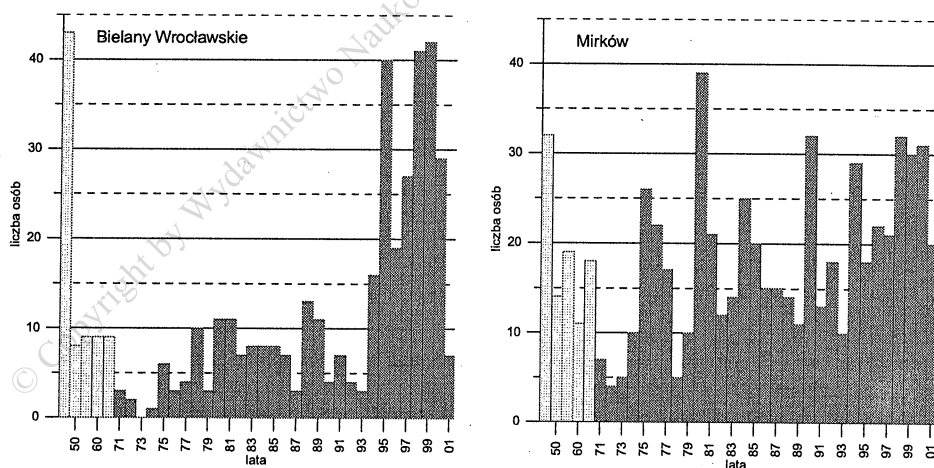
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań terenowych lipiec 2001.

Fig. 3. The structure of indications of the main factors that caused the change of the place of residence of the population in the investigated areas

Source: Study based on the local survey, July 2001.

Pozostałe czynniki decydujące o fakcie osiedlenia się w tych miejscowościach podkreślają charakter, specyfikę poszczególnych miejscowości. Dla Mirkowa jest nią „zmiana miejsca pracy”, a dla Bielaw Wrocławskich „znużenie wielkomiejską atmosferą” oraz „walory środowiska”. Odpowiednio, jest to w pewnym sensie potwierdzenie rolniczo-przemysłowej „genezy” Mirkowa i „ekskluzywnego” charakteru węzła komunikacyjnego, generującego podwyższoną aktywność gospodarczą. Częściowo tenże charakter znajduje również odzwierciedlenie w formie poprzedniego miejsca zamieszkania. Mianowicie przeciętnie blisko 1/2 gospodarstw domowych poprzednio mieściła się w domach jednorodzinnych. Kolejne 30% zamieszkiwało w zabudowie wielorodzinnej, wzniesionej bezpośrednio po zakończeniu działań wojennych. Ten drugi typ zabudowy, jak i kamienice czynszowe, jako miejsce poprzedniego zamieszkania, są bardziej charakterystyczne dla gospodarstw Mirkowa.

Mówiąc o pochodzeniu ludności strefy podmiejskiej trudno nie zadać sobie pytania, ile ludności pochodzi z rdzenia aglomeracji. Przeciętnie 35% ludności badanych miejscowości stanowili Wrocławianie. To zmiana standardu życia na wyższy, znużenie wielkomiejską atmosferą, walory środowiska oraz fakt posiadania działki budowlanej zadecydowały o zmianie przez nich miejsca zamieszkania. Podkreślić należy, że wielkość tego napływu i jego udział jest większy w przypadku Mirkowa. Wynika to między innymi z faktu, że rozwój Bielaw Wrocławskich jako miejscowości głównie o funkcji rezydencjonalnej datuje się dopiero na drugą połowę lat dziewięćdziesiątych, gdy w przypadku Mirkowa zaczął się on już od początku lat 70. (rys. 4).

Rys. 4. Wielkość oraz okres (rok) napływu ludności do badanych miejscowości

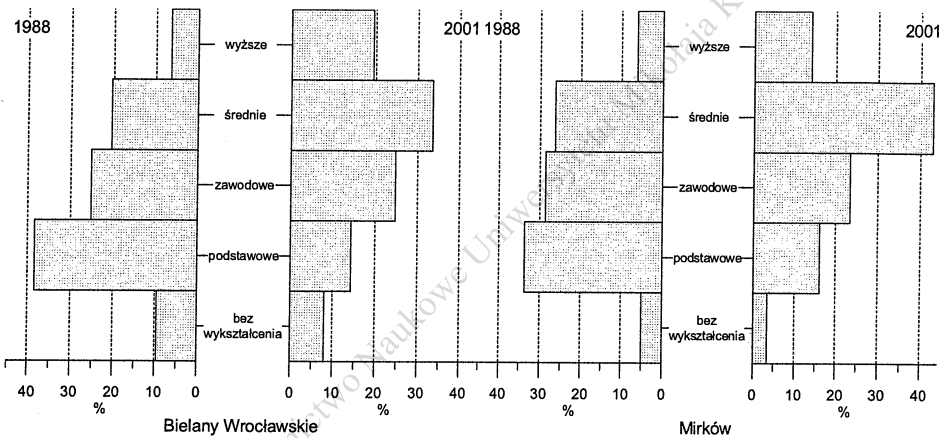
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań terenowych lipiec 2001.

Fig. 4. The quantity and the year of the influx of the people into the investigated areas

Source: Study based on the local survey, July 2001.

W powojennym rozwoju obydwu miejscowości można wyróżnić trzy zasadnicze okresy. Do początku lat siedemdziesiątych, następnie kolejne dwudziestolecie oraz trzeci, datowany na początek lat 90., trwający do dnia dzisiejszego. Ważnym podkreślenia jest również fakt, że analizując jednocześnie rok napływu z jego przyczyną, zauważamy, że napływ, a tym samym rozwój miejscowości, dokonywał się w przypadku Bielń Wrocławskich z „jednej” tylko przyczyny, a w Mirkowie było to ich szerokie spektrum. Czyli innymi słowy, rozwój Mirkowa można by uznać za bardziej złożony, na który składa się więcej niż jedna decydująca przyczyna w obrębie wyróżnionych okresów.

Nie mniej interesujące jest zadanie sobie pytania o jakość potencjału demograficznego. Jest on rozpatrywany najczęściej przez pryzmat poziomu wykształcenia. Na przestrzeni 14 lat nastąpiła diametralna zmiana struktury poziomu wykształcenia (rys. 5).

Rys. 5. Zmiany struktur poziomu wykształcenia ludności badanych miejscowości w latach 1988–2001

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań terenowych lipiec 2001 oraz NSP 1988.

Fig. 5. The changes in the level of education of the population of the investigated areas in years 1988–2001

Source: Study based on local survey conducted in July 2001 and the National Census of 1988.

To już nie wykształcenie podstawowe i zawodowe, ale średnie oraz wyższe staje się nie tylko standardem, ale koniecznością w przypadku chęci obecności na współczesnym rynku pracy. Podkreślić należy, że poziom wykształcenia w sposób istotny odbiega *in plus* od struktury, nie tylko dla kraju, ale również obszarów typowo miejskich. Przeciętnie można mówić o dwukrotnie większym znaczeniu ludności z wykształceniem wyższym niż w samym rdzeniu aglomeracji. Dla poziomu wykształcenia również charakterystyczny jest fakt,

że kobiety są lepiej wykształcone od mężczyzn. Dotyczy to szczególnie wykształcenia na poziomie średnim, gdyż na poziomie wyższym mamy do czynienia ze względną równowagą. Wydaje się, że w najbliższym czasie należy spodziewać się nawiązania do ogólnej tendencji przejawiającej się w jakościowo wyższym wykształceniu kobiet. Spostrzeżenia te nawiązują do faktu, wcześniej zasygnalizowanego, znacznego udziału ludności będącej wcześniej rodowitymi Wrocławianinami.

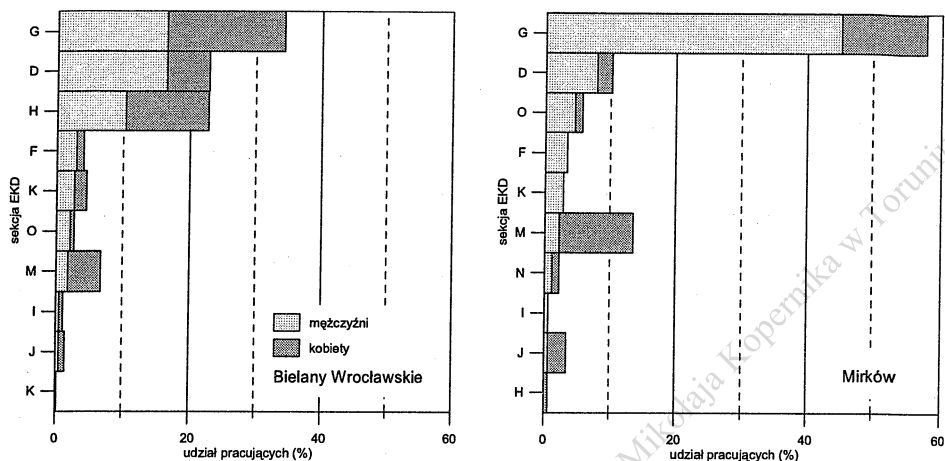
Przegląd wybranych elementów struktur demograficznych w sposób jednoznaczny zdaje się ukazywać ogrom zmian zarówno ilościowych, jak i jakościowych, które zaszły w tym relatywnie krótkim czasie – okresie transformacji systemowej. Fakt wyraźnie zarysowanych oraz prawdziwych związków przyczynowo-skutkowych zdają potwierdzać wcześniejsze stwierdzenie o prawdziwości oraz znacznej mocy wyjaśniającej zebranego materiału.

ELEMENTY GOSPODARCZE

Zarówno Mirków, jak i Bielany Wrocławskie w niespełna 15 lat całkowicie zmieniły swoje nie tylko demograficzne oblicze. Okres po 1988 roku to czas, gdy powstały w zasadzie wszystkie działające obecnie instytucje. Inwestycje powstałe przed 1988 rokiem stanowią niespełna 20% obecnej ich liczby. Z wyłączeniem instytucji handlowych zlokalizowanych na Węzle Bielańskim, w Bielanach Wrocławskich działało ich 60, a w Mirkowie blisko 50. Należy zaznaczyć, że zasadniczy rozwój instytucji Mirkowa przypadł na przełom lat 80. i 90. i utrzymywał się do 1995 roku. Po wyhamowaniu tempa przyrostu ich liczby, kolejne ożywienie działalności gospodarczej nastąpiło pod koniec ostatniego dziesięciolecia XX wieku. Natomiast w przypadku Bielan Wrocławskich mieliśmy do czynienia ze stałym, zbliżonym do arytmetycznego, przyrostem liczby nowych instytucji z przeciętnie 4 na początku lat 90. do 10 na koniec 2000 roku. Należy zwrócić uwagę na fakt, że znaczne ożywienie w uruchamianiu nowych instytucji nastąpiło w latach 1995–1997. Było to związane z powstającym centrum handlowym Węzła Bielańskiego.

Poza zmianami ilościowymi zaszły daleko idące zmiany jakościowe, które w sposób zasadniczy zmieniły gospodarczy charakter miejscowości będących obiektem badania. W 1988 roku dominującymi miejscami pracy w strukturze pracujących stanowił przemysł i budownictwo. Łącznie pochłaniały one 70 i 50% zasobów siły roboczej, odpowiednio Mirkowa oraz Bielan Wrocławskich. Kolejne rodzaje działalności gospodarczej można podzielić na dwie grupy. Pierwszą stanowiły: nauka i rozwój, oświata, wychowanie, kultura i sztuka; handel; transport i łączność, w której przeciętne zatrudnienie kształtowało się na poziomie 10%. Drugą natomiast tworzyły: ochrona zdrowia i opieka społeczna, turystyka i wypoczynek; gospodarka komunalna i mieszkaniowa; pozostałe działy ze średnim zatrudnieniem na poziomie 5%.

Okres 14 lat zasadniczych zmian, nie tylko politycznych oraz społecznych, a przede wszystkim gospodarczych doprowadził do zmiany oblicza miejscowości stref podmiejskich wielkich miast (rys. 6).

Rys. 6. Struktura pracujących według płci i sekcji działalności gospodarczej w badanych miejscowościach w 2001

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań terenowych lipiec 2001.

Fig. 6. The structure of employees according to the criteria of sex and the category of enterprises within the investigated places in year 2001

Source: Study based on the local survey, July 2001.

Elementem decydującym o charakterze Mirkowa i Bielán Wrocławskich nie jest już działalność produkcyjna (sekcja D), ale szeroko rozumiany handel i naprawy (G). Dodatkowo za całkowitą reorientacją gospodarczego charakteru tychże miejscowości przemawia fakt, że poza działalnością produkcyjną i budownictwem (F), pozostałe sekcje wchodzą w skład sektora usługowego. Równocześnie nie ma instytucji działających w sekcjach A, B, C tworzących sektor I – produkcji pierwotnej. Taki stan rzeczy jest zapewne wynikiem praktycznie całkowitego zaniku gospodarstw domowych, w ramach których funkcjonuje gospodarstwo rolne. W Mirkowie odnotowano ich 15, a w Bielánach Wrocławskich jedynie 10.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że bardzo wyraźnie zaznaczyła się w przypadku obu miejscowości działalność związana z tak zwanym otoczeniem biznesu (sekcja J – pośrednictwo finansowe, K – obsługa nieruchomości). Biorąc pod uwagę bardzo wysoką koncentrację tego typu działalności w miastach, jej wystąpienie wskazuje na znaczne, potencjalne możliwości rozwojowe tych miejscowości, tym bardziej, że sekcje J + K uznawane są za warunek konieczny nowoczesnej gospodarki.

ZAKOŃCZENIE

Przemiany, ostatniej dekady XX wieku, w naszym kraju postrzegane oraz charakteryzowane są głównie przez pryzmat zmian zachodzących w sferze gospodarczej. „Zapomina” się o sferze społecznej, którą traktuje się jako wtórną w stosunku do przemian zachodzących w obrębie szeroko rozumianej gospodarki. Szczególnie jest to widoczne w przypadku zagadnień demograficznych, a wynika między innymi z braku kolejnego od 14 lat spisu powszechnego, ale i przekonania, że w warunkach stabilizacji ludnościowej nie dochodzi do przemian. Wynika to z faktu, że potencjał demograficzny rozpatrywano zawsze w kontekście jego przemian ilościowych, a nie jakościowych. Miejscem, w którym te przemiany zachodzą w dużym natężeniu, przez co są dobrze widoczne, jest strefa podmiejska dużego miasta, szczególnie w obrębie charakterystycznych dla niej miejscowości. Dla aglomeracji wrocławskiej do takich jednostek osadniczych zaliczyć należy Mirków oraz Bielany Wrocławskie.

Przeprowadzone badania w obrębie wyżej wymienionych miejscowości miały charakter badań ankietowych, którymi objęto blisko 60% mieszkańców. Fakt pokrywania się wybranych struktur, z rejestrowanymi w Narodowym Spisie Powszechnym 1988 roku, upoważnia do sformułowania kilku wniosków końcowych o znacznej mocy wyjaśniającej.

Wydaje się, że w przypadku obszarów bezpośredniego kontaktu strefy podmiejskiej z miastem proces przejmowania „miejskości” można zaczynać uznawać za zakończony. Obszary te powoli stają się elementem organizmu miejskiego, jednak w dalszym ciągu nie zatraciły swego autonomicznego charakteru. W konsekwencji, mamy do czynienia z szybko postępującym procesem tworzenia się miejskiego społeczeństwa w ich obrębie. Potwierdzeniem tego stanu jest kształtująca się nadwyżka kobiet nad mężczyznami, która jest symptomatyczna dla miejskich jednostek osadniczych. O wysokim stopniu nie tylko zurbanizowania, ale i selektywności napływu świadczyć może poziom wykształcenia ludności zamieszkującej strefę podmiejską. Nastąpiło bardzo wyraźne przesunięcie się poziomu wykształcenia ludności w kierunku średniego i wyższego. W przypadku wykształcenia wyższego przewaga ta jest przeciętnie dwukrotnie większa niż w rdzeniu aglomeracji. Charakterystyczne jest również to, że obserwuje się zjawisko przewagi bardziej wykształconych kobiet nad mężczyznami.

Daleko idące zmiany zaszły również w sferze gospodarczej. Nastąpił niemal całkowity zanik gospodarstw domowych posiadających gospodarstwo rolne. Całość przekształceń doprowadziła do zmiany gospodarczego charakteru miejscowości z przemysłowo-rolniczych lub rolniczo-przemysłowych na usługowy lub też względnie usługowo-przemysłowy. Wszystkie zachodzące zmiany zdają

się prowadzić do kształtowania się, w szerokim tego słowa znaczeniu, elitarnego społeczeństwa strefy podmiejskiej.

Przedstawionych interpretacji wyników nie należy rozpatrywać w kategoriach stwierdzeń uniwersalnych, sprawdzających się w przypadku każdego obszaru. Jednak mogą one stanowić punkt wyjścia do dalszych, szerszych analiz lub być punktem odniesienia w przypadku badań na innych obszarach tego typu.

Wydaje się, że sformułowane powyżej wnioski oraz uogólnienia pozwalają na postawienie pytania, czy strefa podmiejska w dalszym ciągu jest bezpośrednio za miastem – czy może już trochę dalej?

LITERATURA

- Golachowski, S. (1965) *Proces semiurbanizacji w województwie opolskim*, Kwartalnik Polski, nr 2/42.
- Ilnicki, D. (1996) *Proces suburbanizacji w aglomeracji wrocławskiej na przykładzie budownictwa mieszkaniowego*, [w:] Jakubowicz, E., Łoboda, J., (red.), *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych*, Acta Universitatis Wratislaviensis No. 1814, Studia Geograficzne LXV, Wrocław, s. 243–263.
- Miszewska, B. (2000) Współczesne osiedla willowe Wrocławian – kontynuacja procesu, zmienność formy, w druku.
- Sytuacja demograficzna Polski. Raport 1999–2000*, (2000), Rządowa Rada Ludnościowa, Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, Warszawa, ss. 213.
- Zagożdżon, A. (1978) *Rozwój struktury przestrzennej strefy podmiejskiej Opola*, Acta Universitatis Wratislaviensis No. 324, Prace Instytutu Geograficznego, Seria B, z. 2.

CHANGES IN THE DEMOGRAPHIC STRUCTURES OF WROCLAW SUBURBAN AREA EXAMPLE MIRKÓW AND BIELANY WROCLAWSKIE

SUMMARY

The research into the suburban zones, in most cases is conducted on the level of cities and communes. The present research presents some of the results of the survey conducted within the chosen areas characteristic of suburban Wrocław's area. These are Mirków and Bielany Wrocławskie which both directly border the outskirts of the city. The research investigated selected demographic and economic processes.

The instrument of the research that was used in the above-mentioned places was a questionnaire, which was distributed to nearly 60 percent of the population. The fact that the selected structures agree with those recorded in the National Census of 1988, enables formulation of the final conclusion of high explanatory power.

It seems that in case of the areas directly bordering the suburban zone of the city the process of acquiring urban characteristics may be considered complete. These areas

are slowly becoming an element of Wrocław's urban system. Nevertheless, they have not lost their autonomous character so far. In consequence, what we are dealing with is the dynamic process of creation of the urban society within the limits of the above-mentioned places. This trend is additionally confirmed by the still growing surplus of female population in comparison with males, which is symptomatic of the urban settlement units. The high degree of both the urbanization of the area and the selectivity of the influx of new citizens may be confirmed by the level of the education of the people living in the suburban area. There has been a visible shift in the level of education towards secondary and higher levels. As far as higher education is concerned the number of people with a higher education degree there is twice as big as in the city centre's zones of habitation. What is also characteristic of these areas is the phenomenon of domination of better-educated women over less educated men.

These drastic changes have also been observed within the sphere of economy. Agricultural households have disappeared, almost completely. The entire process of transformation resulted in the change of the economic character of these areas from industrial-agricultural or agricultural-industrial to service or service-industrial. This whole range of changes seem to lead to the creation, in the broad meaning of the word, of the elitist society of the suburban zone.